

Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin Öğrencileri Lise Coğrafya Dersi Öğretimine Hazırlama Durumunun Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi *

Assesment of Social Studies Course Cntent in Middle Schools in Terms of Its Ability to Prepare Students for Geography Education From Teachers' Point of View

ÖZET

Bu yapılan araştırmada, ortaokul sosyal bilgiler dersi içeriğinin öğrencileri lise coğrafya dersinin öğretimine hazırlama durumu öğretmen görüşleri baz alınarak incelenmiştir. Araştırma konumuzla ilgili olarak; Samsun iline bağlı olan İlkadım, Atakum ve Canik ilçelerinde ve 2017-2018 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokul ve liselerde görev yapan 46 öğretmen ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu oluşturulurken örneklem oluşturma yöntemlerinden maksimum çeşitlilik yöntemi kullanılarak veriler elde edilmiştir. Sosyal bilgiler ve coğrafya dersi öğretmenlerinin araştırma konumuzla ilgili görüşlerini belirlemek için hazırlanan görüşme formundaki sorulara, sosyal bilgiler ve coğrafya öğreticisi iki alan uzmanının da görüşlerine başvurularak son şekli verilmiştir. Görüşme sorularına verilen cevaplar içerik analizi yöntemi ile değerlendirilerek çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmada; sosyal bilgiler ders içeriğinin coğrafya alanında konu eksikliklerinin bulunduğu ve 8. sınıfta coğrafya içerikli bir ders bulunmamasının öğrencilerin coğrafya bilgilerinde gerileme yaşanmasına sebep olduğu çalışmanın en önemli sonuçlarından biri olmuştur. Ayrıca sosyal bilgiler dersinin yerine tarih ve coğrafya derslerinin olması gerektiği çalışmaya katılan öğretmenlerin büyük bölümünün önerisidir. Bu çalışmanın hem sosyal bilgiler ders eğitimi hem de coğrafya ders eğitimi alanlarında yapılacak olan farklı çalışmalara kaynaklık yapacağı düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, İçerik, Coğrafya Öğretimi

ABSTRACT

In this research, the situation of creating an awareness about geography with the help of social studies in secondary schools is investigated within the frame of the main problem, which is the preparation of students for the geography classes in high schools, by the social studies curriculum of secondary schools. Semi-structured interviews were had with 46 secondary school and high school teachers who were currently on-duty at state schools in 2017-2018 Academic year in the districts of İlkadım, Canik and Atakum of the city of Samsun. Maximum diversity of sample creation methods was used in the study group. The questions in the interview form prepared to determine the opinions of teachers about our research topic were finalized by referring to the opinions of two experts in social studies and geography teaching. The answers given to the interview questions were evaluated with the content analysis method and various results were reached. Various conclusions have been reached thanks to these interviews by analysing the data obtained. Social studies and geography teachers described their opinions about the main, sub problem sentences, and proposed some suggestions about the current situation and the necessary arrangements. In this study, most important conclusions reached are as the following; the content of social studies lessons lacks of necessary geographical topics, the content order is not enough, the lack of a geography lesson for the 8th grades causes a recession for students in this field and social studies lesson might be replaced by history and geography lessons. It is anticipated that this research will be a resource for various studies in the field of social studies.

Keywords: Social Studies, Content, Geography

GİRİŞ

Ülkeler, yetkin bireyler ve etkin vatandaşlar yetiştirmeye çalışırken, eğitim ve öğretim sürecinde farklı derslerden faydalanmaya çalışsa da sosyal bilgiler dersinin uygulandığı ülkelerde, bu görevin baskın olarak bu ders tarafından gerçekleştirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bu amacı en uygun karşılayan ve bu amaç doğrultusunda en geniş hareket alanına sahip olan disiplin sosyal bilgilerdir (Öztürk, 2011).

Her ne kadar sosyal bilgiler dersi tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, psikoloji gibi farklı disiplinleri bünyesinde barındırıyor olsa da dersin ağırlığı irdelendiğinde tarih ve coğrafya ders konularının baskın ve öğrenilmesi zorunlu unsur olduğu görülmektedir (Ulusoy ve Kamile, 2009).

Muhammet Köksal¹

How to Cite This Article

Köksal, M. (2023).
“Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin Öğrencileri Lise Coğrafya Dersi Öğretimine Hazırlama Durumunun Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(72): 3767-3779. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.70661>

Arrival: 14 May 2023
Published: 30 June 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğretmen., MEB, Samsun, Türkiye

Bu sebeple öğretiminin yapıldığı her sınıf seviyesinde, tarih ve coğrafya alanlarında öğrencileri hazırlamada sosyal bilgiler dersinin içeriğinin değişen koşullara uyumlu olması ve bu amaca ulaşma oranının da daima yüksek olması gerekmektedir. Çünkü sosyal bilgiler dersinin bu gereksinime yeterli cevabı veremediği alanyazında belirtilen araştırmalarda da görülmektedir.

Kaba (2016), Kahramanmaraş ilinde gerçekleştirdiği “9. Sınıf Öğrencilerinin Coğrafya Dersine Karşı Tutumları (Kahramanmaraş Örneği)” adlı çalışmasında, öğrencilerin hayatları boyunca coğrafya dersine ihtiyaç duymadıkları ve bu sorunun giderilmesi için öğretmenlerin tedbir alması gerektiği gibi önemli sonuçlara ulaşmıştır.

Bebe ve Ünlü (2012) tarafından hazırlanmış “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin Coğrafya İçeriği Açısından Yeterliliği” adlı makalede; sosyal bilgiler dersi öğretim programının 6. sınıfı kapsayan bölümünde, coğrafya konularına ayrılan kazanımların birbiriyle uyumlu olduğu ve çelişkili ifadeleri barındırmadığı ancak coğrafya konularına yeterli seviyede yer ayrıldığı belirtilmiştir.

Kot (2015) ise; “Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Öğretiminin Akademisyenler ve Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında, coğrafya derslerinin arazide işleme oranının düşük olması ile ders materyallerinin yeterli şekilde kullanılmamasını, Türkiye’de coğrafya eğitiminin seviyesini olumsuz etkileyen faktörler olarak belirtmiştir.

Dünya tarihinde yaşanan bu ve benzeri gelişmelerin yansımaları tüm dünyada görünmüş olsa da “sosyal bilgiler” kavramı olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkmıştır. 1800’lü yıllarda ABD toplumunu idare eden yöneticiler, birlik duygusunun doğması ve ortak alanları paylaşma yönelimlerinin gelişmesi, yani “Amerikalı” insan tipinin ortaya çıkması amacıyla eğitim alanında bazı faaliyetlere girişilmesi gerekliliğini keşfetmişlerdir (Bilgili, 2016).

Sosyal bilgiler dersinin ortaya çıkışından günümüze bu dersin öğretiminin yapıldığı ve yapılmadığı ülkeler incelendiğinde; Amerika Birleşik Devletleri, Finlandiya, İsveç, Norveç ve Pakistan gibi ülkelerde sosyal bilgiler isminde bir dersin öğretim programlarında yer aldığı; Almanya, Çekya, İngiltere, İrlanda ve Yunanistan gibi ülkelerde ise sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer almadığı görülmektedir (Öztürk ve Deveci, 2016).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte ülke sathının her bir noktasında görülen değişimler, eğitim alanında ve özelinde de sosyal bilgiler eğitiminde yeni aşamaları beraberinde getirmiştir (Aslan, 2016). Yeni Türk devletinin temel prensiplerinin yanında ulusal, manevi değerleri önemseyen, bireysel özgürlüklerini önemseyen vatandaşlar yetiştirmek amacıyla 1926 tarihinde hazırlanmış eğitim programlarında, sosyal bilgiler dersi kapsamına giren tarih, coğrafya ve yurt bilgisi gibi dersler yer almış ve zaman içerisinde gerçekleşecek değişikliklerle 1962 tarihine kadar böyle sürmüştür (Bilgili, 2016). 1926 tarihli bu programa, sosyal bilgiler açısından bakıldığında karşımıza çıkan en mühim özelliği, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini önemseyen, aynı zamanda yakından uzağa eğitim prensibini benimseyen bir öğretim anlayışının olmasıdır (Aslan, 2016).

1962 yılına gelindiğinde; bu tarihte yayınlanan İlkokul Program Taslağı ile disiplinler arası nitelik gösteren “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi uygulamaya konmuştur. Bu ders oluşturulurken tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi ve aile bilgisi dersleri birleştirilmiştir. Bu işleme gerek görülmesindeki bir neden de ayrı ayrı gösterilmeye çalışılan bu derslerin, müfredat yoğunluğu nedeniyle sene sonuna kadar bitirilmeye elverişli olmamasıdır (Aslan, 2016).

1968 yılında İlkokul Programında yapılan güncellemeyle tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri 4. ve 5. sınıflar düzeyine uygun olacak ve konu bütünlüğü de sağlanabilecek şekilde düzenlenerek, “Sosyal Bilgiler” dersi adı altında uygulamaya konulmuştur (Bilgili, 2016).

1985 yılına gelindiğinde, sosyal bilgiler dersinin uygulamadan kaldırılıp, milli tarih ve milli coğrafya derslerinin uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Bu durum 1997 yılında uygulamaya geçirilen sekiz yıllık zorunlu eğitimle birlikte geriye döndürülmüş ve söz konusu derslerin yerine sosyal bilgiler dersi yeniden uygulamaya konulmuştur (Bilgili, 2016).

2005 yılında pilot uygulamadan kaldırılıp ülkenin tüm okullarında uygulanmaya başlanan sosyal bilgiler eğitim programıyla, eski programlardaki bazı uygulamalarda değişime gidilmiştir. Tarih, coğrafya ve vatandaşlık konularının yanına, neredeyse aynı ağırlıkta olacak şekilde ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlere ait konular, sosyal bilgiler ders içeriğinde daha net şekilde yer bulmuştur. (Bilgili, 2016).

2017-2018 eğitim öğretim yılı itibarıyla 5. sınıflarda uygulanmaya başlanan ve 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibarıyla sosyal bilgiler dersinin öğretiminin yapıldığı tüm sınıflarda uygulamaya konulan yeni bir sosyal

bilgiler öğretim programı hazırlanmıştır. Uygulanan yeni programın yapısında eski programa göre sadeleştirme yapılmıştır. Bunun yanında bazı kazanım ve konuların, sınıf bazında yer değiştirdiği ve bazı kazanımların birleştirildiği görülmüştür.

2017 yılından itibaren kademeli şekilde uygulanmaya başlanan sosyal bilgiler dersi yeni öğretim programında, özellikle lise coğrafya dersiyle ilişkilendirilebilecek amaçlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekân algılama becerilerini geliştirmeleri,
2. Doğal çevrenin ve kaynakların varlığını sürdürebilmesi ve gelecek nesillerin de faydalanabilmesi için doğal kaynakları hem ideal şekilde kullanma hem de doğal kaynakların devamlılığını sağlama bilincinin kazanılması maddeleri söylenebilir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2017a).

Yine aynı tarihte yayınlanan ve kademeli olarak uygulanmaya başlanan coğrafya dersi öğretim programının amaçları arasında sosyal bilgiler dersinin genel amaç ve nitelikleriyle örtüşen maddeler sıralanabilir:

1. İnsan-doğa ilişkisini baz alarak coğrafi sorgulama yeterliliği elde etmesi,
2. Kâinatın temel dinamikleriyle yaşamın temel dinamiklerini birlikte düşünebilmesi,
3. Doğal ve beşeri faktörlerin süreçlerini çözümlemesi,
4. Yakından uzağa ilkesi uyarınca dünyayı anlama ve benimseme fikirlerinin kendi bünyesinde gelişmesi,
5. Yaşamda var olan sistemlerdeki kendi sorumluluklarının farkına varması,
6. Doğal ve beşerî kaynakların kullanımında “tasarruf bilinci” geliştirmesi,
7. Doğal dengenin korunması ve bu dengenin gelişmesi fikrinin benimsenmesi,
8. Doğal afetler ve çevre sorunlarını anlama, tedbirler alma ve çözümler üretme konusunda faaliyetlerde bulunması,
9. Yerel ve dünya genelinde var olan örgütlerin uluslararası ilişkilerde sahip olduğu ağırlığın fark edilmesi,
10. Coğrafi bilgilere sahip olmanın “vatan bilinci” kazanılmasındaki önemini kavraması,
11. Haritanın önemi ve bilgi sahibi yapma konusundaki etkisinin fark edilmesi,
12. Türkiye'nin yerel ve küresel düzeydeki etkileşimlerinde sahip olduğu ilkelerin farkında olunması ve yakın uzak devletlerle bu ilkeler baz alınarak kurulan ilişkiler hakkında bilgi sahibi olunması maddeleri karşımıza çıkmaktadır (MEB, 2017b).

İlköğretimde okutulan sosyal bilgiler dersinin kapsamı incelendiğinde, coğrafya öğretimine yönelik olarak sosyal bilgiler dersinin aşağıdaki kazanımları öğrencilere aktarılması beklenmektedir.

- ✓ Sorgulama ve gözlem yapabilme becerisi.
- ✓ Yaşadığı çevreyi araştırma ve anlamlandırma.
- ✓ Yeryüzünden faydalanabilme becerisi kazanmak.
- ✓ Yaşadığı çevrede insanları etkileyen faktörleri tanımlamak.
- ✓ İklim-çevre-insan ilişkisini anlamlandırmak.
- ✓ Toplum yaşamına katkı sağlayan grup ve kurumlar hakkında farkındalık kazanmak.
- ✓ İnsan ve çevreye karşı önyargı ötesinde yeni yaklaşımlar geliştirmek şeklinde belirtilmiştir (Wiegand, 1993).

Gerek 2004 yılında uygulamaya konmuş sosyal bilgiler dersinin öğretim programı gerekse 2017 tarihinde uygulamaya konmuş sosyal bilgiler dersi öğretim programı incelendiğinde; sosyal bilgiler ders içeriğinde yer alan coğrafya bilimine ait konuların İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında ağırlıklı olarak karşımızda çıktığı ifade edilebilir (Zeybek, 2012).

Bu çalışmada; ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders içeriğinin 9. sınıf coğrafya derslerine hazırlıkta yeterli olup olmadığı amacı doğrultusunda aşağıda yer alan ana ve alt problem cümlelerine yanıt aranmıştır.

Araştırmanın Ana Ve Alt Problem Cümleleri

Bu çalışmada yanıt almak üzere odaklanılan ana ve alt problem cümleleri sırasıyla aşağıda gösterilmiştir:

Araştırmanın ana problem cümlesi;

“Ortaokul sosyal bilgiler dersinin içeriği öğrencileri 9. sınıf coğrafya dersine hazırlamada yeterli midir?”

Araştırmanın alt problem cümleleri ise;

1- Sosyal bilgiler ders içeriği öğrencileri 9. sınıf coğrafya dersine hazırlamada yeterli midir?

2- Sosyal bilgiler dersi, 1997 öncesinde olduğu gibi milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık dersleri şeklinde okutulmalı mıdır?

3- Sosyal bilgiler ders içeriği tarih ve coğrafya bilinci kazandırmada yeterli midir?

Araştırma; ana problem cümlesi ışığında alt problem cümlelerinin içerdiği sorgulamaları netleştirme adına gerçekleştirilmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada bilimsel araştırma yöntemlerinden nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek' e (2005) göre nitel araştırma modeli, araştırmaya konu olan olay ve durumların gerçekçi ve bütünsel bir biçimde, nitel bir sürecin hüküm sürdüğü, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanılabildiği araştırma modelidir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğe mülakat da denilmekle beraber bu teknikte, ilgili insanlarla karşılıklı konuşma, soru sorma ve alınan cevapları kayıt altına alma şeklinde ilerleyen bir süreç vardır (Arıkan, 2007).

Bu çalışmada, görüşme tekniğinin çeşitlerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme öncesinde hazırlanmış temel soruların yanında görüşmenin sürecine bağlı olarak farklı sorular da yöneltebilecek, görüşülen konu üzerinde tüm detaylara ulaşmaya çalışılabilecektir.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Samsun ilinin İlkadım, Atakum ve Canik ilçelerinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokul ve liselerde görev yapan 30 sosyal bilgiler, 15 tarih ve 16 coğrafya dersi öğretmeni oluşturmaktadır. Bu çalışmada çalışma grubunun oluşturulmasında; uzman ve danışman görüşleri ışığında “amaçlı örnekleme” türlerinden “maksimum çeşitlilik” ve “ölçüt örnekleme” kullanılmıştır.

Amaçlı örneklemenin; “cevapları aranan sorulara ışık tutacak olan, bilgi bakımından zengin durumlara odaklanan” ve amaçlı örneklemeğe uygun olduğu düşünülen 16 farklı örnekleme yönteminden oluştuğu ifade edilebilir (Patton, 2014).

Çalışma grubunun belirlenmesinde başvuru maksimum çeşitlilik örneklemesini; “farklı durumlara uyarlanınca ortaya çıkan benzersiz ya da değişik durumları belgeleme, farklılıklarda birleşen ortak örüntüleri belirleme ve dağınık seslerden ortak bir şarkı çıkarma” şeklinde tanımlamak mümkündür (Patton, 2014: 235-243). Maksimum çeşitlilik örneklemesine uygun şekilde çalışma grubu belirlenirken; cinsiyet, mezun olunan alan, çalışılan okul ve kıdem olarak çeşitlilik sağlanmaya çalışılmış ve bunun çalışmayı zenginleştireceği düşünülmüştür.

Ayrıca bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemine de başvurularak; çalışma grubundaki coğrafya dersi öğretmenlerinde 9. sınıfların dersine girme şartı aranmıştır.

Görüşme yapılmış sosyal bilgiler dersi öğretmenlerine ait bilgiler Tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretmenlerinin Kişisel Özellikleri

	Özellikler	f
Cinsiyet	Erkek	16
	Kadın	14
Okul Türü	İmam Hatip	11
	Diğer	19
Mezun Olunan Bölüm	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	12
	Tarih Öğretmenliği	10
	Coğrafya Öğretmenliği	3
	Tarih Bölümü	4
	Diğer	1
Eğitim Durumu	Lisans	28
	Yüksek Lisans	2
Kıdem	1-4 Yıl	1
	5-9 Yıl	3
	10-14 Yıl	4
	15-19 Yıl	10
	20 yıl ve üstü	12

Tablo 1'e göre; 30 sosyal bilgiler öğretmeni ile görüşme yapıldığı görülmektedir. Görüşülen öğretmenlerin 16'sı erkek, 14'ü kadın öğretmendir. 19 öğretmen diğer türdeki ortaokullarda görev yaparken 11 öğretmen imam hatip ortaokullarında görev yapmaktadır. Öğretmenlerin 12'si sosyal bilgiler öğretmenliği, 10'u tarih öğretmenliği, 3'ü coğrafya öğretmenliği, 4'ü tarih bölümü mezunudur. 1 öğretmen ise mezuniyet alanını "diğer" olarak ifade etmiştir. SB-5, alan değişikliği ile sınıf öğretmenliğinden geçiş yapmıştır. Görüşülen öğretmenlerin 2'si yüksek lisans mezunudur. 28 öğretmen mezunudur. Öğretmenlerin 12'si, 20 yıl ve üstü, 10 öğretmen, 15 ile 19 yıl arası, 4 öğretmen 10 ile 14 yıl arası, 3 öğretmen, 5 ile 9 yıl arası ve 1 öğretmen ise 1 ile 4 yıl arası kıdeme sahiptir.

Görüşmeye katılan coğrafya dersi öğretmenlerine ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: Coğrafya dersi öğretmenlerinin kişisel özellikleri

	Özellikler	f
Cinsiyet	Erkek	9
	Kadın	7
Okul Türü	Anadolu	10
	İmam Hatip	3
	Meslek	3
Mezun Olunan Bölüm	Coğrafya Öğretmenliği	11
	Coğrafya Bölümü	5
Eğitim Durumu	Lisans	14
	Tezli yüksek lisans	1
	Tezsiz yüksek lisans	1
Kıdem	5-9 Yıl	2
	10-14 Yıl	3
	15-19 Yıl	1
	20 ve üstü Yıl	10

Tablo 2 incelendiğinde; 16 coğrafya öğretmeni ile görüşme yapıldığı görülmektedir. Öğretmenlerin 9'u erkek, 7'si kadın öğretmendir. 10 öğretmen, Anadolu lisesinde, 2 öğretmen imam hatip lisesinde ve 3 öğretmen meslek lisesinde görev yapmaktadır. Öğretmenlerin 11'i coğrafya öğretmenliğinden, 4'ü coğrafya bölümünden ve 1'i de coğrafya ve sosyal bilimler bölümünden mezun olmuştur. Ayrıca tezli ve tezsiz yüksek lisans programlarını birer öğretmen vardır. 14 öğretmen de lisans mezunu olarak görev yapmaktadır. 10 öğretmen 20 ve üstü yıl, 1 öğretmen 15 ile 19 yıl arası, 3 öğretmen 10 ile 14 yıl arası ve 2 öğretmen ise 5 ile 9 yıl arası kıdeme sahiptir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu; alanyazını taranarak, farklı kıdemde görev yapan öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuş ve iki alan uzmanının onayı da alınarak hazırlanmıştır. Formun hazırlanmasında yaptığımız bu faaliyetler veri toplama aracımızın geçerliliğinin artmasına katkı sağlamıştır.

Görüşme formunda üç branş için de ortak sorular olmakla beraber, her branşa ayrıca yöneltilmek üzere farklı sorular da hazırlanmıştır. Veri toplama aracında, çalışma grubundaki öğretmenlerin kişisel özelliklerine ilişkin soruların yer aldığı bölüm haricinde branş öğretmenlerine yöneltilen soru sayıları; sosyal bilgiler ders öğretmenleri için 4, coğrafya dersi öğretmenleri için 3 tanedir. Katılımcılara yöneltilen sorular açık uçlu olarak hazırlanmıştır. Bu şekilde katılımcıların ifade alanını daha geniş tutmak amaçlanmıştır. Görüşmenin

ilerleme durumuna göre katılımcılara yönelmek için alt sorular da belirlenmiş, katılımcı yanıtlarının derinliği artırılmaya çalışılmıştır. Tüm bunların çalışmamızın güvenilirliğine katkı sağladığı düşünülebilir.

Katılımcıların yanıtları araştırmacı tarafından not edilerek kaydedilmiştir. Ses kaydı yerine not tutma yöntemi kullanılmasında; katılımcıların tedirgin olmadan kendilerini rahatça ifade edebilmesi ve görüşmenin hemen sonunda notlar kendilerine sunularak sadece kendi onaylarından geçen verilerin araştırmaya katılması amaçlanmıştır.

Çalışma konusunun belirlenmesinin ardından alanyazını taraması yapılmış ve konu ile ilgili daha önceden yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmayla beraber çalışmada odaklanılacak ana ve alt problem cümleleri oluşturulmuştur.

Uzman gözetiminde veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış ve uzman dönütleri sayesinde görüşme formuna son şekli verilmiştir. Mercilerden gerekli izinler alınmış ve çalışma grubunda belirtilen öğretmenlerle bağlantılar kurulmuştur.

Çalışma grubunda belirtilen öğretmenlerden gerekli randevular alınıp, belirlenen tarih ve saatlerde sunulmuştur. Gönüllülük esas olduğu için görüşmenin son anına kadar katılımcılara, çalışmaya katkı sağlama konusunda esneklik sağlanmıştır.

Toplanan veriler uzman ve katılımcı görüşleri de değerlendirilerek raporlanmaya başlanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada nitel analiz çeşitlerinden betimsel ve içerik analiz yöntemleri uygulanmıştır. Betimsel analiz; verilerin olabildiğince aslına bağlı kalınarak sunulmaya çalışıldığı, araştırmanın ana ve alt problem cümlelerine uygun olarak verilerin düzenlenip yorumlandığı ve katılımcıların görüşlerinden alıntılarının sık sık yapıldığı analiz çeşidi olduğu söylenebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

İçerik analizi ise; katılımcılardan toplanan verilerin daha derinlemesine analiz edilip veriler arasındaki ortak noktaların tespit edilmesi ve bu ortak noktalar altında ortak cümlelerle okuyucuların anlayabileceği şekilde sunulması esasına dayanmaktadır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2012).

Katılımcılardan toplanan verilerin analizi yapılmaya başlamadan önce görüşme formları, yapılış zamanlarına göre sıralanmış ve görüşülen öğretmenler SB-1 ile SB-30 ve COĞ-1 ile COĞ-16 aralığında kodlanmıştır.

Araştırma verileri analizinde iki alan uzmanından yardım alınmıştır. Nitel araştırmanın güvenilirliğinin artmasında alan uzmanlarının verilerin analiz ve kodlanmasına yönelik önerilerinin önemi büyüktür. Uzmanların öneri doğrultusunda verilerin analiz sonuçlarında gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Görüşmeden elde edilen bulgular çalışma grubundaki öğretmenlerin bir kısmıyla tartışılmıştır. Böylece katılımcı teyidi sağlanmıştır. Çalışma verilerinin analizinde gerek diğer araştırmacıların gerekse katılımcı teyitlerine başvurarak araştırma güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini artırma ve yanlılığı azaltma adına katılımcıların cevaplarından çıkarılan ortak noktalar tablolaştırılmış ve frekans değerleri de tabloya eklenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümü çalışmanın problem cümleleri şekillendirmektedir. Görüşme sonucunda elde edilen bulgular, belirlediğimiz problem cümleleri altında sistematik olarak verilmeye çalışılmıştır.

Sosyal Bilgiler Ders İçeriğinin 9. Sınıf Coğrafya Dersinin Öğretimine Öğrencileri Hazırlama Durumuna İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri

“Sosyal bilgiler ders içeriğinin 9. sınıf coğrafya dersinin öğretimine öğrencileri yeterince hazırladığını düşünüyor musunuz?” problem cümlesi ile ilgili 30 öğretmenin 14’ü olumlu, 16’sı ise olumsuz görüş belirtmişlerdir. Olumlu görüş ifade eden öğretmenlere ek soru sorulmamıştır. Olumsuz görüş belirten öğretmenlere ise, neden sorusu sorulmuş; verilen cevaplar analiz edilerek, sosyal bilgiler ders içeriğinin 9. sınıf coğrafya dersinin öğretimine öğrencileri hazırlamada yetersiz kalma nedenleri Tablo 3’ te ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tablo 3: Sosyal Bilgiler Ders İçeriğinin 9. Sınıf Coğrafya Dersinin Öğretimine Öğrencileri Yeterince Hazırlayamamasında Etkili Olan Faktörler

Faktörler	f
Coğrafya içeriğinin yetersiz olması	9
Coğrafya konularının yüzeysel işlenmesi	6
8. sınıfta coğrafya içerikli dersin olmaması	1
Ders içeriği belirlenmesinde öğretmen görüşlerinin eksik kalması	1
Coğrafya alanındaki kazanım sayısının yetersiz olması	1

Tablo 3 incelendiğinde, sosyal bilgiler ders içeriğinin 9. sınıf coğrafya dersinin öğretimine öğrencileri yeterince hazırlayamamasında sosyal bilgiler dersindeki coğrafya konularının yetersiz olması, öğretmenlerin büyük bir kısmı tarafından en etkili faktör olarak belirtilmiştir. Coğrafya konularının yüzeysel işlenmesi, 8. sınıfta coğrafya konulu dersin olmaması, ders içeriğinin belirlenmesinde öğretmen görüşlerinin yetersiz kalması ve coğrafya konu kazanım sayısının yetersiz olması sosyal bilgiler ders içeriğinin 9. sınıf coğrafya dersinin öğretimine öğrencileri yeterince hazırlayamamasında etkili diğer faktörlerdir.

Sosyal Bilgiler Ders İçeriğinin 9. Sınıf Coğrafya Dersinin Öğretimine Öğrencileri Hazırlama Durumuna İlişkin Coğrafya Öğretmenlerinin Görüşleri

“Sosyal bilgiler ders içeriğinin 9. sınıf coğrafya dersinin öğretimine öğrencileri yeterince hazırladığını düşünüyor musunuz?” problem cümlesi ile ilgili 16 öğretmenin 15’i olumsuz, 1’i ise olumlu görüş belirtmişlerdir. Olumlu görüş ifade eden öğretmenlere ek soru sorulmamıştır. Olumsuz görüş belirten öğretmenlere göre; sosyal bilgiler ders içeriğinin 9. sınıf coğrafya dersinin öğretimine öğrencileri hazırlamada yetersiz kalma nedenleri Tablo 7’ de ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tablo 4: Sosyal Bilgiler Ders İçeriğinin 9. Sınıf Coğrafya Dersinin Öğretimine Öğrencileri Yeterince Hazırlayamamasında Etkili Olan Faktörler

Faktörler	f
Sosyal bilgiler içeriğindeki coğrafya konularının yetersiz olması	8
Sosyal bilgiler içeriğinin karmaşık olması	3
Sosyal bilgiler dersinin uygulamalı işlenmemesi	2
Sosyal bilgiler öğretim programının coğrafya öğretim programıyla uyumsuz olması	2
Öğrencilerin ders çalışma yöntem ve kabiliyetinden yoksun olması	1

Tablo 4 incelendiğinde; sosyal bilgiler ders içeriğinin 9. sınıf coğrafya dersinin öğretimine öğrencileri yeterince hazırlayamamasında; sosyal bilgiler dersindeki coğrafya içeriğinin yetersiz olması, öğretmenlerin bir kısmı tarafından en etkili faktör olarak görülmektedir. Sosyal bilgiler içeriğinin karışık olması, dersin uygulamalı işlenmemesi, sosyal bilgiler ve coğrafya dersi arasındaki öğretim programı uyumsuzluğu ve öğrencilerin ders çalışma yöntem ve kabiliyetlerinden yoksun olması sosyal bilgiler ders içeriğinin 9. sınıf coğrafya dersinin öğretimine öğrencileri yeterince hazırlayamamasında etkili diğer faktörlerdir.

Sosyal Bilgiler Dersi Yerine Ortaokullarda Tarih ve Coğrafya Derslerinin Programlarda Olmasına İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri

“Sosyal bilgiler dersi yerine, 1997 öncesinde olduğu gibi milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık dersleri olabilir mi? şeklindeki problem cümlesine ilişkin 30 öğretmenin 18’ i olumlu, 12’ si ise olumsuz görüş belirtmişlerdir. Olumlu ve olumsuz görüş belirten öğretmenlerin cevapları analiz edilerek, sosyal bilgiler dersi yerine tarih ve coğrafya gibi derslerin getirilmesinin nedenleri Tablo 5’ te, getirilmeme nedenleri ise Tablo 6’ da ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tablo 5: Sosyal Bilgiler Dersi Yerine Tarih ve Coğrafya Derslerinin Programlarda Olmasını İsteyen Öğretmenlerin Nedenleri

Nedenler	f
Ders içi konu bütünlüğünün gerçekleşecek olması	13
Ayrıntılı işlenmesine imkân sağlanması	3
Ders süresinin yeterli hale gelmesi	2

Tablo 5 incelendiğinde, ders içi konu bütünlüğünün gerçekleşecek olması değişimi isteyen sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen nedendir. Derslerin daha ayrıntılı işleneceği ve ders süresinin yeterli hale gelecek olması sosyal bilgiler dersinin tarih ve coğrafya dersleriyle değişiminin desteklenmesinin diğer nedenleridir.

Tablo 6’ da ise sosyal bilgiler dersinin varlığını sürdürmesini gerekli gören öğretmen görüşleri yer almaktadır.

Tablo 6: Sosyal Bilgiler Dersinin Programlarda Olmasını İsteyen Öğretmenlerin Nedenleri

Nedenler	f
Sosyal bilgiler dersinin öğrenci seviyesine uygun olması	9
Sosyal bilgiler dersinin tarih, coğrafya ve vatandaşlık içeriğinden daha fazlasına sahip olması	2
Sosyal bilgiler dersinin düzenlemeye tabi tutulup varlığını sürdürmesinin gerekli olması	1

Tablo 6 incelendiğinde, sosyal bilgiler dersinin öğrenci seviyesine uygun olması, sosyal bilgiler dersinin programlarda olmasını isteyen öğretmenlerin büyük bir kısmı tarafından kabul edilen neden olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler dersinin tarih, coğrafya ve vatandaşlık içeriğinden daha fazlasına sahip olması ile sosyal bilgiler dersinin değiştirilmeden kendi içerisinde düzenlemeye tabi tutulması sosyal bilgiler dersinin varlığını sürdürmesi gerekliliğiyle ilgili diğer nedenlerdir.

Sosyal Bilgiler Dersi Yerine Ortaokullarda Tarih ve Coğrafya Derslerinin Programlarda Olmasına İlişkin Coğrafya Öğretmenlerinin Görüşleri

“Sosyal bilgiler dersi yerine, 1997 öncesinde olduğu gibi milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık dersleri olabilir mi?” problem cümlesine ilişkin 16 coğrafya öğretmenin tamamı olumlu görüş belirtmişlerdir. Olumlu görüş belirten öğretmenlere ise neden sorusu sorulmuştur. Verilen cevaplar analiz edilmiş, sosyal bilgiler dersi yerine tarih ve coğrafya gibi derslerin getirilmesinin nedenleri Tablo 7’ de ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Coğrafya öğretmenlerinin tamamı değişimi desteklediği için, sosyal bilgiler dersinin programda devam etmesini isteyen öğretmen görüşleri yansıtamamıştır.

Tablo 7: Sosyal Bilgiler Dersi Yerine Tarih ve Coğrafya Derslerinin Programlarda Olmasını İsteyen Öğretmenlerin Nedenleri

Nedenler	f
İhtiyaç duyulan içerik seviyesine ulaşılması	6
Öğrencide milli bilincin artması	4
Öğretimin daha planlı ve kaliteli hale olması	3
Sosyal bilgiler dersinin yapısından kaynaklanan karmaşanın çözülebilir olması	3
Öğrenci motivasyonunun artması	2

Tablo 7 incelendiğinde; ihtiyaç duyulan içerik seviyesine ulaşılması, milli bilincin artması, öğretimin daha planlı ve kaliteli olması, sosyal bilgiler dersinin farklı disiplinlerden meydana gelmesiyle oluşan karmaşasının çözülebilmesi ve öğrenci motivasyonunun artması, sosyal bilgiler dersinin yerine tarih ve coğrafya derslerinin olmasını isteyen coğrafya öğretmenlerinin nedenleri olduğu görülmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih ve Coğrafya Bilincinin Oluşması Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri

“Sosyal Bilgiler ders içeriği tarih ve coğrafya bilinci kazandırmada yeterli midir?” problem cümlesi ile ilgili 30 öğretmenin 17’ si olumlu, 13’ ü ise olumsuz görüş belirtmişlerdir. Olumlu ve olumsuz görüş belirten öğretmenlerin cevapları analiz edilerek, sosyal bilgiler ders içeriğinin coğrafya bilinci oluşturma durumu hakkındaki olumlu görüşler Tablo 8’ de ve olumsuz görüşler de Tablo 9’ da ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tablo 8: Sosyal Bilgiler Dersinin Öğrencilerde Tarih ve Coğrafya Bilinci Oluşturduğunu Belirten Öğretmenlerin Görüşleri

Görüşler	f
Sosyal bilgiler dersinde vatan ve millet sevgisi gibi değerlerin öğretiminin gerçekleştiriliyor olması	9
Hem yaşadıkları coğrafyaya hem de milli tarihe yönelik duyulan ilgiyi artırıyor olması	5
Tarih ve coğrafya içeriklerinde yer alan “bilinçli vatandaş ve sorumlu birey olmak” konularının etkisiyle bilinç konusunda gelişim sağlanmaktadır	3

Tablo 8 incelendiğinde; sosyal bilgiler dersinin vatan – millet sevgisini aştığı, hem yaşanan coğrafyaya hem de milli tarihe yönelik ilgiyi artırması, tarih ve coğrafyada da görülen bilinçli vatandaş ve sorumlu birey olma alanlarında gelişim sağlanması gibi olumlu görüşlerin sıralandığı görülmektedir.

Tablo 9’ da, sosyal bilgiler dersinin tarih ve coğrafya bilincini oluşturmadığını belirten olumsuz görüşler yer almaktadır.

Tablo 9: Sosyal Bilgiler Dersinin Öğrencilerde Tarih ve Coğrafya Bilinci Oluşturmadığını Belirten Öğretmenlerin Görüşleri

Görüşler	f
Öğretmen ve öğrenci ilgisinin asıl belirleyici unsur olması	6
Ders saatinin yetersiz olması	4
Bilinç oluşturacak nitelikte bilgi sahibi yapılamaması	3
Sosyal bilgiler dersinin tarih ve coğrafya olarak algılanmaması	2
Kitap ve diğer materyallerin yetersiz olması	1
Sınav kaygısının bilinç oluşumunda engel olması	1

Tablo 9’ da, tarih ve coğrafyaya yönelik bilinç oluşup oluşmaması konusunda öğretmen ve öğrenci ilgisinin belirleyici olduğu frekansı en yüksek cevap olmuştur. Ayrıca; öğretmen ve öğrencilerin tarih ve coğrafyaya yeterli ilgi göstermediği, ders saatinin az olduğu, içeriğin bilinç oluşturma yeterliliği taşımadığı, sosyal bilgiler dersinin tarih ve coğrafya olarak algılanmadığı, kitap ve diğer materyallerde düzenleme gereksinimi olduğu ve sınav kaygısının bilinç oluşturmaya engel olduğu gibi nedenler ifade edilmiştir.

Sosyal Bilgiler Dersi Sayesinde Tarih ve Coğrafya Bilincinin Oluşması Hakkında Coğrafya Öğretmenlerinin Görüşleri

“Sosyal bilgiler ders içeriği tarih ve coğrafya bilinci kazandırmada yeterli midir?” problem cümlesi ile ilgili 16 öğretmenin 9’ u olumlu, 7’ si ise olumsuz görüş belirtmişlerdir. Olumlu ve olumsuz görüş belirten öğretmenlerin cevapları analiz edilerek, sosyal bilgiler ders içeriğinin tarih ve coğrafya bilinci oluşturma durumu hakkındaki olumlu görüşler Tablo 10’ da ve olumsuz görüşler de Tablo 11’ de ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tablo 10: Sosyal Bilgiler Dersinin Öğrencilerde Tarih ve Coğrafya Bilinci Oluşturduğunu Belirten Öğretmenlerin Görüşleri

Görüşler	f
Coğrafya konularıyla ilk defa sosyal bilgiler dersinde karşılaşılmasının bilince de katkısının olması	2
Bilinç oluşmakla beraber iyileştirme yapmanın gerekli olması	2
İçeriğin uygun olması	2
Çevre bilincinin kazanılması	1

Tablo 10 incelendiğinde; sosyal bilgiler dersinde geniş kapsamlı olarak coğrafya konularıyla karşılaşılmasının bilinç oluşumuna da katkı sağladığı, bilinç oluşumunun gerçekleşmesiyle birlikte yine de düzenleme yapmanın gerekli olması, içeriğin uygun olması ve coğrafyayla ilgili olan çevre bilincinin kazanılması gibi olumlu görüşlerin ortaya konulduğu görülmektedir.

Tablo 11’ de sosyal bilgiler dersinin tarih ve coğrafya bilincini oluşturamadığına yönelik görüşler ortaya konulmuştur.

Tablo 11: Sosyal Bilgiler Dersinin Öğrencilerde Tarih ve Coğrafya Bilinci Oluşturmadığını Belirten Öğretmenlerin Görüşleri

Görüşler	f
Coğrafya içeriğinin yeterli olmaması	3
Sosyal bilgiler dersine yeterli önem verilmemesi	1
Sosyal bilgiler ders yapısının coğrafya konularının yeterince anlaşılmasına engel oluşturması	1
Tarih konularının daha fazla yer kaplaması	1
Öğretmenin yetkin olduğu alanın belirleyici olması	1

Tablo 11 incelendiğinde; sosyal bilgiler dersi içeriğinde coğrafyaya ayrılan kısımların yeterli miktar ve özellikte olmaması, sosyal bilgiler dersine yeterince önemin verilmemesi, sosyal bilgiler ders yapısının coğrafya konularının yeterince anlaşılmasına engel oluşturması, tarih konularının daha fazla yer kaplaması ve öğretmenin yetkin olduğu alanın belirleyici olması gibi görüşlerin, sosyal bilgilerin tarih ve coğrafya bilinci oluşturmada yetersiz kaldığını ifade etmede ortaya konulduğu görülmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler Ders İçeriğinin Öğrencileri 9. Sınıf Coğrafya Dersine Hazırlama Yeterliliğiyle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma bulguları incelendiğinde; sosyal bilgiler ders içeriğinin 9. sınıf coğrafya dersine hazırlama yeterliliğiyle ilgili olarak öğretmen görüşlerinin branşlara göre dağılımına baktığımızda; 16 coğrafya öğretmenin 1’ i olumlu, 15’ i olumsuz görüş belirtmiştir. Bu dağılıma sosyal bilgiler öğretmenleri için baktığımızda; 30 öğretmenin 16’ sı olumsuz, 14’ ü ise olumlu görüş ortaya koymuşlardır. Sonuç olarak, sosyal bilgiler dersinin içeriğinin öğrencileri coğrafya dersine hazırlama durumu ile ilgili bir sorun söz konusudur. Böyle bir sorunun varlığını sosyal bilgiler öğretmenlerine göre coğrafya öğretmenlerinin daha büyük bir kısmı kabul etmektedir.

Sosyal bilgiler ders içeriğinin öğrencileri 9. sınıf coğrafya dersine yeterince hazırlayamadığını belirten sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri incelendiğinde; sosyal bilgiler dersindeki coğrafya içeriğinin yetersiz olması, coğrafya konularının yüzeysel işlenmesi, 8. sınıfta coğrafya içerikli dersin olmaması, ders içeriğinin belirlenmesinde öğretmen görüşlerinin yetersiz kalması ve coğrafya alanındaki kazanım sayısının yetersiz kalması yanıtlarının verildiği görülmüştür.

Sosyal bilgiler dersinin 9. sınıf coğrafya dersine hazırlıkta içerik yeterliliği göstermediğini belirten coğrafya öğretmenlerinin görüşleri incelendiğinde ise; sosyal bilgiler içeriğindeki coğrafya konularının yetersiz olması, sosyal bilgiler içeriğinin karmaşık olması, sosyal bilgiler dersinin uygulamalı işlenmemesi, sosyal bilgiler ile coğrafya öğretim programlarının uyumsuz olması ve öğrencilerin ders çalışma yöntem ve ders çalışma kabiliyetinden yoksun olması yanıtları görülmektedir.

Sosyal bilgiler dersinin 9. sınıf coğrafya dersine hazırlıkta yetersiz kaldığını savunan sosyal bilgiler ve coğrafya dersi öğretmenlerinin görüşleri birlikte incelendiğinde ortak noktaların varlığı dikkat çekmektedir. Bu noktalardan en çok tekrar edileni, sosyal bilgiler dersinin coğrafya konu alanında yeterli içeriği

barındırmadığıdır. Öğretmen yanıtlarında ortak şekilde bildirilen bir diğer madde ise, sosyal bilgiler dersinin yapısı gereği konuların özet şekilde işleniyor görüntüsü vermesidir. Bu durum konuların yüzeysel işlenmesine neden olduğu gibi yeterli bilgi birikiminin aktarılmasına da imkân vermemektedir. Badur (2012), gerçekleştirdiği çalışmada 9. sınıf öğrencilerinin coğrafya dersi hazırbulunuşluk seviyesini ölçmüş ve sonuç olarak seviyenin yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçtan da ortaokul seviyesinde coğrafya konularının yeterince öğrenilemediği yorumuna ulaşmıştır. Yine aynı çalışmada coğrafya dersinin öneminin yeterince anlaşılmasında, ilköğretimdeki öğretim programlarında coğrafya konularının yetersiz kaldığı sonucu da yer almaktadır. Bunlar bizim araştırma sonuçlarımız ile paraleldir.

Sosyal bilgiler ve coğrafya dersi öğretmenlerinin, sorunların çözümü için de benzer çözüm önerileri getirdiğini söylemek mümkündür. Özellikle konu eksiklerinin giderilmesi hususunda çok sayıda yanıt alınmıştır. Ülkeler coğrafyası, Türkiye haritası ve dünya haritası bilgisi, Türkiye ve dünya coğrafyası, fiziki coğrafya konuları, Türkiye'nin coğrafi bölgeleri konuları, komşu ülkelerin daha geniş tanıtımını sağlayacak konular ve coğrafya üzerine analitik düşünme eklenmek üzerine öğretmenler tarafından önerilen konulardır.

Katılımcı öğretmenlerden, coğrafya konularının öğretiminin ortaokuldan itibaren arazide de yapılması ile harita ve görsellerin daha yaygın şekilde kullanılması önerilmiştir. Kot (2015) gerçekleştirdiği çalışmada, sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin Türkiye'deki coğrafya öğretimini yetersiz gördükleri sonucuna ulaşmıştır. Bu durumun oluşmasının en önemli nedeni olarak, coğrafya konularının öğretiminde gezi gözlem tekniğinden yeterince faydalanılmaması görüldüğünü ifade etmiştir. Araziye çıkılıp farklı niteliklerde gerçekleştirilecek gezilerle, coğrafya konularının kalıcılığının artacağı ve liseye hazırlıkta da fayda sağlayacağı söylenebilecektir.

Sosyal bilgiler dersinin 9. sınıf coğrafya dersine hazırlıkta yetersiz olduğunu savunan öğretmenlerin mezun oldukları bölümler incelendiğinde ulaşılan rakamlar şu şekildedir: 5 sosyal bilgiler öğretmenliği, 7 tarih öğretmenliği, 2 tarih bölümü ve 2 coğrafya öğretmenliği.

Olumsuz görüşlerin oluşumunda mezun olunan bölümlerin etkili olup olmadığı denetlendiğinde, olumsuz görüş sahibi öğretmenlerin farklı bölümlerden mezun olduğu görülmektedir. Tarih alanından mezun olan öğretmenler sayıca fazla olmakla beraber olumsuz görüş belirten öğretmenler arasında hem sosyal bilgiler hem de coğrafya öğretmenliğinden mezun olan öğretmenler de bulunmaktadır. Bu durum iki farklı yorumu da beraberinde getirecektir. İlk yorum, olumsuz görüş ifade eden öğretmenlerin mezun oldukları bölümlerin etkisinde kalmadığıdır. İkinci yorum ise; olumsuz görüş sunan öğretmenler arasında tarih alanından mezunların sayısının fazla olması, sosyal bilgiler dersinin coğrafya alanındaki yeterliliğini fark edebilme niteliklerinin eksik olduğuna da gösterebilir. Ancak baskın fikir ilkidir. Çünkü tarih alanından mezun olan öğretmenlerin kıdemleri 15 ve üstü olarak tespit edilmiştir. Yakın zamanda alan değişikliğinin de yapılmadığı düşünüldüğünde; tarih alanından mezun olan öğretmenlerin sosyal bilgiler dersi öğretimini uzun süredir gerçekleştirdiği ve bu alanda yeterli yetkinliğe sahip oldukları söylenebilecektir.

Sosyal Bilgiler Dersi Yerine Tarih ve Coğrafya Derslerinin Getirilmesine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Sosyal bilgiler dersinin yerine tarih ve coğrafya derslerinin programlarda yer almasını isteyen öğretmenlerin branşlara göre dağılımı incelendiğinde; 30 sosyal bilgiler öğretmenin 18' i olumlu, 12' si olumsuz ve 16 coğrafya öğretmenin tamamı olumlu yanıt verdiği görülmüştür.

Sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinden mevcut düzenin değişmesini talep edenlerin görüşleri incelendiğinde; ders içi konu bütünlüğü gerçekleşecek olması, değişimin ardından derslerin daha ayrıntılı işlenmesine imkân sağlanması ve ders süresinin yeterli hale gelecek olması görüşleri yer almaktadır.

Değişimi destekleyen coğrafya dersi öğretmenlerinin görüşleriyle ilgili bulgular incelendiğinde, görüşlerinin şu nedenlere dayandığı görülmektedir: İhtiyaç duyulan içerik seviyesine değişim sayesinde daha rahat ulaşılacak olması, milli bilincin artmasına daha fazla katkı sağlayacak olması, değişimin öğretimi daha planlı ve dolayısıyla daha kaliteli hale getirebilir olması, sosyal bilgiler dersinin yapısından kaynaklanan (disiplinlerarası) karmaşanın çözülebilir olması ve öğrenci motivasyonunun artacak olmasıdır.

Koçyiğit (2002), sosyal bilgiler dersinin hedeflerine ulaşması hususunda yaptığı bir çalışmada, öğretmenlerin çoğunun ders saatinin yetersiz kaldığı bilgisi verdiğini belirtmiştir. Bu çalışmada da öğretmenler, ders saatinin yetersizliğiyle sosyal bilgilerin yetersizliğini ilişkilendirmiştir.

Öğrencilerdeki durumu en yakından gözlemleyen kişilerin öğretmen olduğu kabul edilirse, öğretmenlerin konu hakkındaki görüşlerinin öğrenciler nazarında da geçerli olduğu söylenebilecektir. Muhtemel bir değişim, öğrencilerce yaşanan ders – konu – içerik karmaşasını giderebilecektir.

Sosyal bilgiler dersinin programdaki varlığını sürdürmesini isteyen; sosyal bilgiler ve coğrafya öğretmenlerinin ifade ettikleri görüşler de incelenmiştir.

Sosyal bilgiler dersinin varlığını destekleyen sosyal bilgiler öğretmenlerinin bulguları incelendiğinde, görüşlerini şu nedenlere dayandırdıkları görülmektedir: Sosyal bilgiler dersinin öğrenci seviyesine uygun olması, sosyal bilgiler dersinin tarih, coğrafya ve vatandaşlık içeriğinden daha fazlasına sahip olması, sosyal bilgiler dersinin düzenlemeye tabi tutularak varlığını sürdürmesi gerekliliği.

Sosyal bilgiler dersinin değişmesi ve farklı derslere bölünmesi konusunda lise coğrafya öğretmenlerden olumsuz görüş belirten olmamıştır. Katılımcı coğrafya öğretmenlerinin tamamı değişimi desteklediğini ifade etmiştir.

Katılımcı coğrafya öğretmenlerinin tamamının sosyal bilgiler dersinin yerine tarih ve coğrafya gibi derslerin programda yer alması gerektiğine yönelik görüş belirtmesi dikkate değerdir. Değişim karşıtı öğretmen görüşünün olmaması, coğrafya alanında düzenleme yapılmasını gerekli kılmaktadır. Tüm görüşlerin değişimi desteklediği yerde değişime karşı durulması, öğretimin verimini düşüren bir unsur olarak da kendini gösterecektir. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, birçok nedenden dolayı bu değişimi destekledikleri anlaşılabilir. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, birçok nedenden dolayı bu değişimi destekledikleri anlaşılabilir. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, birçok nedenden dolayı bu değişimi destekledikleri anlaşılabilir. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, birçok nedenden dolayı bu değişimi destekledikleri anlaşılabilir. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, birçok nedenden dolayı bu değişimi destekledikleri anlaşılabilir.

Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih ve Coğrafya Bilincinin Oluşması İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma bulguları incelendiğinde; sosyal bilgiler dersinin tarih ve coğrafya bilinci oluşturmasıyla ilgili öğretmenlerin branşlara göre dağılım şu şekilde gerçekleşmiştir: 30 sosyal bilgiler öğretmeninden 16' sı olumlu 14' ü olumsuz ve 16 coğrafya öğretmeninden 9' u olumlu ve 6' sı da olumsuz görüş belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde tarih ve coğrafya bilinci oluştuğuna yönelik görüşleri incelendiğinde şu yanıtlar dikkati çekmektedir: Sosyal bilgiler dersinde vatan millet sevgisi gibi değerlerin öğretiminin gerçekleştiriliyor olması, hem yaşanan coğrafyaya hem de milli tarihe yönelik duyulan ilgiyi artırıyor olması ve tarih ile coğrafya içeriklerinde yer alan bilinçli vatandaş ve sorumlu birey olma konusunda gelişim sağlanıyor olmasıdır.

Coğrafya öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde tarih ve coğrafya bilinci oluştuğuna yönelik görüşleri incelendiğinde dört farklı görüş ifade edilmiştir: Coğrafya konularıyla ilk defa sosyal bilgiler dersinde karşılaşılmasının bilinci de olumlu etkilemesi, bilinç oluşmakla beraber düzenlemenin de belirtilen alanda yapılabilir olması, içeriğin belirtilen amaç için uygun olması ve çevre bilincinin kazandırılıyor olmasıdır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin (30 da 16), coğrafya bilincinin oluştuğu yönünde görüş bildirmelerinin yanında mevcut durumu iyileştirici bazı tedbirleri önerdikleri de görülmektedir.

Sosyal bilgiler dersinin tarih ve coğrafya bilinci oluşturmadığını belirten sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri şu şekilde olmuştur: Öğretmen ve öğrenci ilgisinin asıl belirleyici unsur olması, ders saatinin yetersiz olması, öğrencilerin bilinç oluşturacak nitelikte bilgi sahibi yapılamaması, sosyal bilgiler dersinin tarih ve coğrafya olarak algılanmaması, kitap ve diğer materyallerin yetersiz olması ve sınav kaygısının bilinç oluşumunda engel olmasıdır.

Sosyal bilgiler dersinin coğrafya bilinci oluşturmadığını belirten coğrafya öğretmenlerinin görüşleri incelenmiş ve sıralanmıştır: Sosyal bilgiler ders içeriğindeki coğrafya bölümlerinin yeterli olmaması, sosyal bilgiler dersine yeterli önemin verilmemesi, sosyal bilgiler ders yapısının (disiplinlerarası) coğrafya konularının yeterince anlaşılmasına engel oluşturması, tarih konularının daha fazla yer kaplaması ve öğretmenin yetkin olduğu alanın belirleyici olması.

Elde edilen bu veriye bakıldığında olumsuz görüş sahibi öğretmenlerin çoğunun, sosyal bilgiler öğretmenliği alanından mezun olan öğretmenler olduğu görülmektedir. Öğretmen yanıtları değerlendirirken olumsuz görüş taşıyan öğretmenlerden hiçbirinin, "Sosyal bilgiler dersinin coğrafya bilinci kazandırma amacı bulunmamaktadır." anlamına gelecek bir yanıt vermediği, aksine sosyal bilgiler dersinin belirtilen amaca ulaşmada çeşitli eksikler taşıdığını beyan ettikleri görülmüştür. Sosyal bilgiler dersinin genel amaçları ışığında ilerlediği ve hedeflenen sonuçlara ulaştığının göstergesi vatanını seven, milletine bağlı, yaşadığı yakın ve uzak çevreyi tanıyan ve ulaşabildiği her insana faydalı olamaya çalışan bireyler yetiştirmek olduğu için, coğrafya bilincinden kopuk bireylerin yetişmemesi de oldukça önemlidir. Katılımcılar tarafından coğrafya bilinci oluşturma konusunda zaman zaman yetersizliklerin oluştuğu ifade edilmişse buna yönelik tedbirlerin derhal alınması da oldukça önemlidir.

Olumlu yanıt veren coğrafya öğretmenleri arasından, gezi gözlem yapılmasını ve öğrencilerin daha aktif olmasını önerenler olmuştur (COĞ-13). Bu şekilde, bilinç seviyesinin olumlu etkileneceği belirtilmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programında yapılacak değişimin de bilinç oluşumunu olumlu etkileyeceği öğretmen yanıtları arasında yer almaktadır (COĞ-7).

Sosyal Bilgiler Dersinin İçeriğinin Öğrencileri 9. Sınıf Coğrafya Dersine Yeterince Hazırlayamaması Sorununun Çözümüne Yönelik Öneriler

- ✓ Sosyal bilgiler ders içeriğinde coğrafya konu alanında; ülkeler coğrafyası, Türkiye coğrafyası, Türkiye coğrafi bölgeleri, komşu ülkelerin coğrafi bilgileri ve özellikle Türkiye haritasının bilgisi gibi konuların eklemeleri ve iyileştirmeleri yapılabilir.
- ✓ 8. sınıfta coğrafya içerikli dersin programda yer alması ve öğretiminin sağlanması gerçekleştirilebilir.
- ✓ Öğretim programlarının hazırlanmasında branş öğretmenlerinin daha fazla yer alması sağlanabilir.
- ✓ Sosyal bilgiler kapsamındaki coğrafya konularına ait kazanımlar artırılabilir.
- ✓ Sosyal bilgiler ders içeriğindeki coğrafya konularının güncel olmasına daha fazla özen gösterilebilir.
- ✓ Sosyal bilgiler dersi yerine programa tarih ve coğrafya gibi dersler getirilebilir.
- ✓ Harita kullanımı özendirilebilir.
- ✓ Liseye giriş sınavında coğrafya konulu sorular sorularak coğrafya alanına verilen önem artırılabilir.
- ✓ Dersin uygulamalı olarak araziye de çıkılarak işlenmesi sağlanabilir.

Coğrafya Bilincinin Öğrencilerde Yeterince Oluşamaması Sorununun Çözümüne Yönelik Öneriler

- ✓ Coğrafi terimlerin öğretime ağırlık verilebilir.
- ✓ Sosyal bilgiler dersinin disiplinler arası düzeninde coğrafya konularını pozitif ayırıştırarak düzenlemeler yapılabilir.
- ✓ Sosyal bilgiler dersi kapsamındaki coğrafya konularının ağırlığı tarih konuları düzeyine getirilebilir.
- ✓ Öğrenci merkezli öğretime verilen önem artırılabilir.
- ✓ Coğrafya konularının öğretimi coğrafya eğitimi almış kişilerce gerçekleştirilebilir.

Araştırmaya Yönelik Öneriler

- ✓ Araştırma konusuyla ilgili öğrenciler üzerinde de çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Farklı ülkelerdeki, sosyal bilgiler dersinin uygulanma ve uygulanmama gerekçeleri ile ülkemizdeki uygulanma gerekçelerini karşılaştıran ve sosyal bilgiler dersinin gerekli olup olmadığının tespitini gerçekleştirmeyi amaçlayan geniş çaplı çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Sosyal bilgiler dersindeki tarih ve coğrafya konu alanının yeterliliğine yönelik çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Sosyal bilgiler dersinin uygulanmasıyla ortaya çıkan toplumsal değişimlerin tespitine yönelik öğrenci, öğretmen ve velilerin katılımcı olduğu araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2012). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Arıkan, R. (2007). Araştırma Teknikleri Ve Rapor Hazırlama, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Aslan, E. (2016). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilgiler. In Dilek D. (Ed.), Sosyal bilgiler eğitimi (s. 3-48), Pegem Akademi, Ankara.
- Badur, İ. (2012). “9. Sınıf Coğrafya Konularına Yönelik Hazırbulunuşluk Düzeyleri”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bebe, H. İ. & Ünlü, M. (2012). “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin Coğrafya İçeriği Açısından Yeterliliği”, Marmara Coğrafya Dergisi, (26):260–286.
- Bilgili, A. S. (2016). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler Ve Sosyal Bilgiler. In Bilgili, A. S. (Ed.), Sosyal bilgilerin temelleri (s. 2-29), Pegem Akademi, Ankara.

- Kaba, R. (2016). 9. Sınıf Öğrencilerinin Coğrafya Dersine Karşı Tutumları (Kahramanmaraş örneği), Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Koçyiğit, Ş. (2002). “İlköğretim 2. Kademedeki Sosyal Bilgiler Dersinin Hedeflerine Ulaşma Derecesi (Şereflikoçhisar ilçesi örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Kot, M. (2015). “Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Öğretiminin Akademisyenler Ve Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- MEB, T. C. (2017a). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar), MEB, Ankara.
- MEB, T. C. (2017b). Ortaöğretim Coğrafya Dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programı, MEB, Ankara.
- Öztürk, C. (2011). Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları, Pegem Akademi, Ankara.
- Öztürk, C. & Deveci, H. (2016). Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi. In Öztürk, C. (Ed.), Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları (s. 1-40), Pegem Akademi, Ankara.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel Araştırma Ve Değerlendirme Yöntemleri. M. Bütün ve S. B. Demir (Çev.), Pegem, Ankara.
- Ulusoy, K. & Kamile, G. (2009, Aralık). “Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Öğrencilerinin Tarih Ve Coğrafya Derslerine Yönelik Tutumları (Adıyaman örneği)”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (25):149–160.
- Wiegand, P. (1993). Children And Primary Geography, Cassell, London.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Zeybek, H. İ. (2016). Sosyal Bilgiler Programlarında Sosyal Bilimlerin Yeri. In Bilgili, A. S. (Ed.), Sosyal Bilgilerin Temelleri (s. 158-165), Pegem Akademi, Ankara.